

TRE POLITISKA IDEOLOGIER

1. LIBERALISMEN - ETT SYNSÄTT PÅ SAMHÄLLET

Liberalismen växer fram som ett synsätt på samhället under upplysningstiden. Men det dröjde ända in på 1800-talet innan man tydligt kan skilja ideologin från andra tankesätt. Du måste läsa många böcker av den tidens författare för att själv kunna se detta. En av liberalismens förgrundsförfattare var engelsmannen John Locke.

John Locke

Han föddes 1632 och dog 1704. En av hans viktigaste böcker hette: "Two Treatises of Government", 1690 (Två avhandlingar om regering). I boken försöker han förklara hur det kan komma sig att människorna, från att leva i ett *naturtillstånd*, blir politiska och sluter sig samman i samhällen under beskydd av staten.

(Lockecitaten nedan är hämtade från Henry J. Schmandt, *De politiska idéernas historia* med där anförd litteratur)

"Människor som lever tillsammans efter förnuftet utan någon jordisk överordnad med myndighet att döma mellan dem, befinner sig i sanning i naturtillståndet."

När vi i dag tänker på att leva i ett naturtillstånd ser vi framför oss människor som lever av jakt och fiske i ständig kamp mot varandra om de knappa resurser som finns. Jämför vi detta sätt att leva med livet i dagens Sverige, framstår skillnaderna som mycket stora. John Locke ansåg att det i naturtillståndet ändå, trots allt, fanns en sorts "naturliga lagar".

"Naturtillståndet styrs av naturens rätt, vilken är bindande för var och en. Förnuftet som överensstämmer med denna rätt, lär hela mänskligheten, om det bara rådföras, att eftersom alla är lika och oberoende ingen bör skada någon annans liv, hälsa, frihet eller ägodelar"

"Människan är bevisligen född med rätt till fullkomlig frihet och ett okontrollerat

åtnjutande av alla de rättigheter och privilegier som naturens lagar förlänar. I likhet med varje annan människa eller medlem av människosläktet har hon en naturlig myndighet inte bara att skydda sin egen dom - dvs. sitt liv, sin frihet och sin jord - mot skador och angrepp från andra människor utan också att döma och bestraffa brott mot denna lag av andra"

John Locke påstod alltså att *det finns lagar i naturen* som människan måste rätta sig efter. Men för att upptäcka de här lagarna måste människan rådfråga sitt förnuft. Trots friheten så finns det nackdelar med att leva i naturtillståndet: under oordnade sociala förhållanden funderar inte människorna tillräckligt förnuftigt. Dessutom påverkas de av sina egna intressen när de skall bestämma vad den naturliga lagen egentligen bestämmer.

"För att undvika dessa olägenheter, vilka i naturtillståndet bringa oreda bland människornas ägodelar, förenar sig människorna i samhällen, så att de kan använda dessas samlade styrka till att säkerställa och försvara sina ägodelar och så att fasta regler upprättas, vilka klargör för var och en vad som är hans"

John Locke ansåg alltså att människorna sluter sig samman i ett samhälle, blir politiska och inordnar sig under en styrelse (dvs. en stat) för att få fasta regler och för att säkerställa och försvara sina ägodelar.

"Sålunda har var och en, genom att komma överens med andra om att skapa en stat under en regering, gentemot alla andra i samhället åtagit sig att föga sig efter majoritetens vilja och därmed anse saken avgjord."

"Ty eftersom det som leder varje samhälle endast är dess medlemmars samtycke och samhället, som den kropp det är, måste röra sig i någon riktning, är det nödvändigt att kroppen rör sig dit den större kraften leder den, vilket är majoritetens vilja."

John Locke hävdade förresten också att själen vid födelsen är ett oskrivet blad, en *tabula rasa*, som får allt sitt innehåll genom erfarenheten. Men detta är en annan fråga.

John Stuart Mill

En annan av liberalismens förgrundsförfattare heter John Stuart Mill (1806-1873). Men först bör vi nämna en annan person vars samhällsåskådning kallas *utilitarism*. Personens namn är Jeremy Bentham (1748-1832). Benthams idéer påverkade i hög grad John Stuart Mill även om han senare kom att förändra dem.

"Naturen har ställt mänskligheten under ledning av två suveräna härskare: smärta och lust. Det är dem allena givet att utvisa vad vi bör göra, liksom att förutsäga vad vi kommer att göra."

Här har vi en nyttoprincip som utgår från vad varje individ känner inom sig själv. Denna nyttoprincip ligger till grund för den moral-lära som är utilitaristernas: ett visst sätt att handla är bättre om det ger större mängd lust. Vid en första anblick kan detta se ut som en mycket egoistisk lära. Men så var det inte menat. Bentham ansåg emellertid att nyttoprincipen i själva verket innebär att det som ger en person lust är gott så länge det inte i högre grad minskar lyckan för andra. Vi kan nu se att detta är något annat än den s.k. naturrätten som John Locke trodde på.

John Stuart Mill blev vid tjugo års ålder den utilitaristiska rörelsens ledare. Men efterhand försökte han förändra den utilitaristiska samhällsåskådningen och ta bort det som han uppfattade som brister. Mill godtog principen om "största möjliga lycka åt största möjliga antal" men går inte med på att lust bara kan graderas längst en skala: att all lustkänsla av en viss styrka är likvärdig oberoende om den kommer sig av narkotikamissbruk eller av att man ser en god film.

Mill är sträng motståndare till tron på naturrätten och håller fast vid att människornas samveten bara är en känsla i själen, vanor som man fått genom sin uppfostran och från andra.

Boken *Om friheten* skrev John Stuart Mill 1859. I den försvarar han kraftfullt människans frihet.

"Syftet med denna studie är att förfäkta en enda mycket enkel princip, med vars hjälp man undantagslöst kunde avgöra, när samhället med tvångsmakt och kontroll bör blanda sig i individens angelägenheter, vare sig nu de medel det använder är fysiskt våld i form av lagstadgade straff eller den allmänna opinionens moraliska press. Denna princip innebär att det enda fall där man är berättigad att individuellt eller kollektivt ingripa i andras handlingsfrihet är till självförsvar. Att det enda syfte, för vilket i ett kultursamhälle tvång kan utövas över någon av dess medlemmar mot hans vilja, är att förebygga oförrätt mot andra."
(Om friheten, Mill, sid 17)

John Stuart Mill räknas som *socialliberalismens* store företrädare. En annan av 1800-talets liberala författare hette Herbert Spencer. Hans åsikter har kallats den rena liberalismen eller "*låt-gå-liberalismen*".

Herbert Spencer

En av de principer som Herbert Spencer (1820-1903) trodde på var att ett liberalt konkurrenssamhälle där det är tillåtet att slå sig fram till framgång och förmögenhet utan gräns, är den enda samhällsform där verklig utveckling kan existera. Ett samhälle som inte tillåter de starkare (bättre anpassade) människorna att besegra de svagare (sämre anpassade) är ett utvecklingsfientligt samhälle. Herbert Spencer ansåg att staten inte skall blanda sig i samhällets ekonomi eller försöka skydda de "svaga" med socialpolitik. Om människor som drabbas av svält, sjukdomar och arbetslöshet har han följande att säga:

"Dessa hårda öden framstår ändå, ... , som förknippade med den bästa välvilja - samma välvilja som lägger barnen till sjuka föräldrar i en tidig grav och som sorterar ut de viljesvaga, de omåttliga och de kraftlösa genom att låta dem duka under för epidemier."

(Spencer-citatet ovan är hämtade från Henry J. Schmandt, "De politiska idéernas historia" med där anförd litteratur)

Varför uppstod liberalismen?

Du vet nu att svaret på frågan beror på om man är konsensusteoretiker eller om man är konfliktteoretiker. *Konsensusteoretikern* säger förmodligen att liberalismen huvudsakligen var den nya, upplysta tidens idéer. *Konfliktteoretikern* anser däremot att liberalismen i första hand inte var någonting annat än de "uppåtstigande" borgarnas världsbild, deras sätt att förklara samhället. Borgarna var handelsmän. De byggde borgar till skydd mot rövare och banditer, därav namnet borgare. De ville handla fritt med varandra utan ingrepp från kungamakten/staten. De såg sin individuella frihet hotad och betonade därför friheten som ett högsta värde.

Liberalismen idag

Förhållandet mellan statens tvångsmakt och den enskildes frihet är precis lika brännande idag som det var på 1800-talet. Men hur ser då en modern svensk liberal på samhället och på människan idag?

Individen är absolut unik

Ingen är den andre lik, betonar en liberal. Människans högsta önskan är frihet, men det innebär också ansvar. Individen rymmer oändliga resurser som bara kan komma till uttryck i ett fritt samhälle. Det finns plats för alla i ett sådant öppet samhälle. Att dela in folk i konstlade grupperingar skapar bara onödiga konflikter.

Tolerans

Varje individ vet i stort sett sitt eget bästa, framhåller en liberal. Du själv är den bästa kännaren av dig själv och av vad som faller dig i smaken. Ingen har egentligen rätt att sätta sig till doms över dina val. Din kultur och din livsstil skall du välja själv.

Individens musiksmak exempelvis, är dennes ensak. Ingen konservativ kultursnobb har rätt att mästra folk. Dansbandskultur är lika fin kultur som konserthuskulturen. Det handlar om tycke och smak.

Friheten fordrar dock att du är tolerant mot andras val av annorlunda livsstil - annars risikerar du att undergräva själva friheten. Det är lätt att kräva sin egen frihet men svårt att inse att man i smakfrågor inte kan vara domare över andra.

Valfriheten och största möjliga lycka

Ingen skall på något sätt bli diskriminerad för sitt val av livsstil. Det må handla om frisyr, kläder, matkultur, samlevnadssätt, etc. Visst skall homosexuella ha samma rätt att gifta sig som heterosexuella! Visst skall kvinnan få besluta om abort! Visst skall religiösa minoriteter få utöva sina religioner fritt!

Visst skall människor få välja precis den livsstil som de själva önskar - men naturligtvis bara så långt att den inte inkräktar på andras möjligheter att göra sina individuella val!

Tanke- och trosfrihet är heliga för liberalen - inte därför att det är bra för den egna individuella friheten, utan därför att vi människor inte vet vad som är den absoluta sanningen. Därför kan vi inte sätta oss till doms över andra människor.

Konkurrens på marknaderna

Idéer - hur tokiga de än kan tyckas vara - kan vara geniala vid ett närmare betraktande. Därför måste det råda frihet att uttrycka sig i tal och skrift, poängterar den som tänker liberalt. Det blir en slags idémarknad i ett fritt samhälle där var och en kan välja det som för denne framstår som de bästa idéerna. Det samma gäller för varor och tjänster. Konkurrens är tävling och i tävlingen anstränger sig alla att göra så bra ifrån sig som möjligt, vilket gynnar alla i samhället. På en fri marknad styr efterfrågan vad som skall produceras. Därför måste en viss lagstiftning se till så att karteller och monopol inte bildas.

I politiken skall demokrati råda. Det betyder att individerna fritt skall kunna organisera partier och ställa upp i val. Det blir en tävlan mellan partierna att erbjuda folk det som folk verkligen vill ha. Efterfrågan styr även här vad som skall "produceras".

Staten garanterar ägandet

Så mycket som möjligt i samhället bör ägas av enskilda människor. På så sätt garanteras att det som är värdefullt också vårdas på det bästa sätt. Staten skall ha grundfunktionen att med hjälp av rättsmaskineriet - främst polisen, domstolarna och fängelserna - försvara den enskilda ägande- och avtalsrätten.

Frihet från statlig inblandning

Individen och minoriteterna måste skyddas. Samhället skall bygga på fria människors frivilliga avtal. Statlig krångel och förmynderi beskär den enskildes frihet och förhindrar den fria utvecklingen. Individernas fri- och rättigheter gentemot staten måste finnas inskrivna i grundlagen.

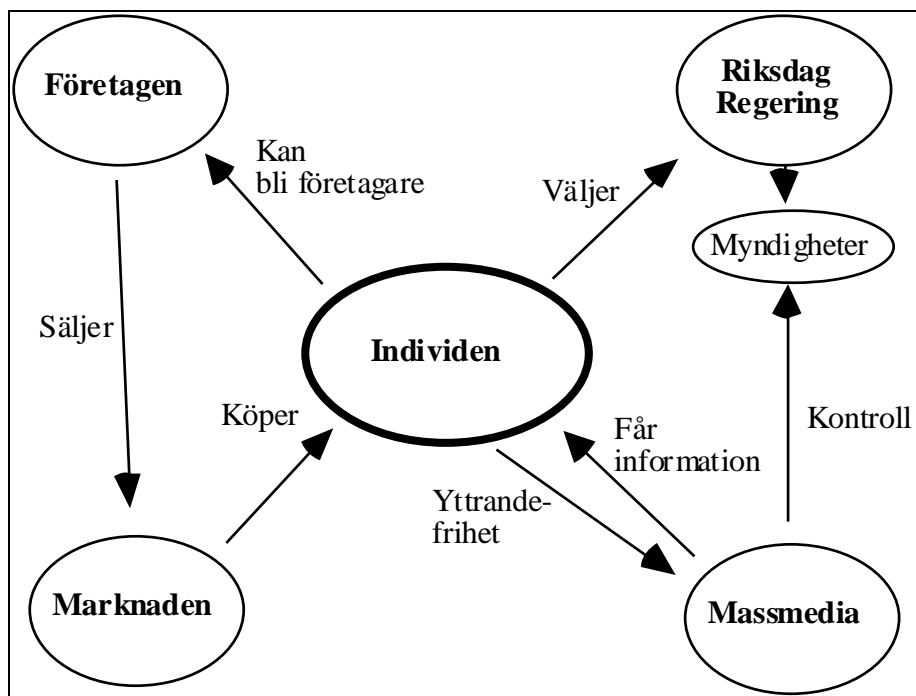
Frihet till val av livsstil

Vem är väl friare än den som själv får välja sin livsstil? Valfriheten är den sanna friheten.

Socialliberalism eller nyliberalism

Det finns människor som säger sig vara liberaler men som ändå vill att staten lagstiftar om "sociala reformer. Detta brukar sammanfattas i ett slagord: "sociala reformer utan socialism". Sådana liberaler kallar sig själva socialliberaler. De ligger till vänster inom liberalismen.

Under 1980-talet började en radikal variant av liberalismen vinna terräng i Sverige. Denna fick namnet nyliberalism. Termen nattvaktarstat står för *den minsta möjliga statliga verksamhet* som ett land behöver för att fungera. För nyliberalerna är detta ett slags ideal. Man anser att den offentliga sektorn i Sverige vuxit sig alltför stor och att detta kväver den utvecklingskraft som landet behöver. Marknaden bör få bestämma mer - mycket mer, anser man. Nyliberaler ligger till höger.

Liberalernas samhällsideal

Figuren ovan är en förenklad beskrivning av hur en liberal vill ha samhället. Individen i ett sådant samhälle skall kunna:

- köpa på marknaden vad företagen i konkurrens med varandra säljer
- bli företagare själv
- välja politiker till riksdagen/regeringen
- yttra sig i massmedia
- få information av massmedia

Konkurrensen mellan olika massmedier gör det möjligt för individen att välja den bästa informationen till det bästa priset. Konkurrensen mellan företagen leder till bättre och billigare produkter. Konkurrensen mellan politikerna och mellan de politiska idéerna (partierna) gör politiken bättre. Yttrandefriheten i kombination med tanke- och trosfrihet garanterar att individen får ”vad den vill ha”.

Sammanfattning av liberalismen

För att en människa skall kunna räkna sig som liberal skall han eller hon tänka i enlighet med de flesta av följande punkter:

- individen är utgångspunkten för all politik, inte t.ex. arbetarklassen eller bönderna eller någon annan grupp i samhället
- individen har vissa rättigheter som staten inte får inkräkta på (men som staten måste skydda), majoritetens diktatur kan vara lika farlig som varje annat slag av diktatur
- individen har ett eget förnuft som kan utvecklas under rätta omständigheter, t.ex. frihet att ta ansvar för sina egna handlingar, frihet att söka information
- individens egen frihet förutsätter att andras frihet respekteras

2. KONSERVATISMEN - ETT SYNSÄTT PÅ SAMHÄLLET

Konservatismen brukar räknas som en 1800-talsideologi. Men människor har naturligtvis tänkt konservativa tankar även tidigare i historien. Edmund Burke (1729-97) föddes i Dublin. Han räknas som konservatismens viktigaste författare.

Edmund Burke

Jämlikhet var nog inget som Burke gillade speciellt mycket. Ordet *nivelleringsivrare* är alltså någon som ivrigt vill ha utjämning, jämlikhet i samhället.

"I alla samhällen som består av olika sorters medborgare måste någon sort vara den högsta. Nivelleringsivrarna ändrar och förvränger därför bara tingens naturliga ordning, de belastar samhällsbyggnaden genom att placera högt uppe i luften sådant, som för att bevara byggnadsverkets soliditet måste var på marken."

För att vara politiker måste man vara dygdig och vis, hävdade Burke. En individ som är rik eller av fin familj ansåg han vara sannolikt visare och dygdigare är folk i genomsnitt. Om man var jordägare var det särskilt bra i sammanhanget. Den förmögne hade enligt Burke rätt att spela en ledande roll i samhällets styrelse. Ett kultursamhälle förutsätter stånd och klasser samt vördnad för de sociala skillnader som plikter och privilegier medför. Vad Burke menar är alltså att man i ett samhälle dels måste kunna bli rik och förmögen, dels att de andra människorna skall visa vördnad inför de rika.

Samhället är för Burke inget avtal mellan människorna. Staten har inte kommit till som ett slags kontrakt mellan människorna som de valt istället för att leva i ett slags naturtillstånd. Samhället och staten har växt fram, på samma sätt som en människas kropp utvecklas och får organ som samverkar med varandra. Samhället hålls ihop av gemensamma intressen, traditioner och känslor.

Varför uppstod konservatismen?

Om vi vill förstå varför människor började tänka på ett konservativt sätt, så får vi olika svar beroende på hur vi väljer att se på frågan.

Konservatismen uppstod som en reaktion mot 1700-talets upplysningsidéer, skulle en *konsensusteoretiker* säga. Nej, konservatismen var adelns försvar för sina privilegier, replikerar *konfliktteoretikern*.

Konservatismen idag

Edmund Burke och hans idéer kan verka gammalmodiga i dagens värld. Men det finns en kärna som lever kvar bland t.ex. svenska moderater, kristdemokrater i Sverige och i Europa och bland de konservativa i USA.

Arv och miljö

- Är folk lika begåvade? Har alla samma IQ? Är alla lika musikaliska? Är flickor och pojkar lika? Varför är svarta idrottsmän framgångsrika i vissa grenar? En person som tänker konservativt betonar att människor är olika. Olikheten orsakas huvudsakligen av det genetiska arvet. Den sociala miljön saknar inte betydelse, men när det gäller de grundläggande dragen i vår personlighet - t.ex. begåvning - så är vi av naturen mycket olika utrustade.

- Det är mycket pressande för en mindre duktig elev att finnas i en duktig klass och det är mycket tråkigt för en duktig elev att finnas i en klass med mindre duktiga elever. Skolan skall ta vara på begåvningarna, säger den konservative. Sätt därför barnen i klasser bland andra barn med liknande begåvning. Det tjänar *alla* på.

Demokratins problem

- Inte kan väl folk i allmänhet få vara med och rösta om hur ett kärnkraftverk skall konstrueras? Vet folk tillräckligt om valutaflöden, orsaker till inflation, etc., för att de skall kunna vara med och påverka den ekonomiska politiken, frågar sig den konservative. Den konservative anser att den skillnad som finns

mellan experternas och den stora massans kunskaper sätter klara gränser för demokratin. "För mycket" demokrati leder till att det okunniga folkflertalet påverkar de politiska besluten så att de blir sämre - ja, rent av dåliga. Det finns alltså en fara i att låta allt fler frågor underställas en demokratisk process.

- Den yngre generationen måste läras att lyssna till de äldre, mer erfarna och visare. Människorna måste tillrättavisas just därför att de flesta inte har tillräcklig kunskap, poängterar den konservative. Här gränsar konservatismen till ett antidemokratiskt, fascistiskt tankesätt. Ordet fascism kommer från latin och betyder "spöknippe". Detta symboliserar (ämbets-)mannens rätt att bestraffa (med spöslag förr i tiden). Alla starka män i politiken kan ju sägas ha sin makt genom de bestraffningsmöjligheter som de förfogar över.

Moral och normer

Den moral och de normer som förmedlas genom kristendomen är grunden för de västerländska samhällena. Ingen skall tvingas in i en religion eller en tro, men kunskapen om vilka grundläggande värderingar vårt samhälle bygger på samt varifrån de härstammar måste bli allmän medborgerlig bildning, tycker den konservative.

- Skolan måste visa vad som är rätt och fel genom betyg i uppförande och ordning samt en flergradig betygsskala i alla årskurser och stadier. Föräldraansvaret måste få tillbaka sin givna plats i det svenska samhället. Den s.k. fria uppfostran, som på 60- och 70-talen blev ett ideal, var ett förödande experiment i okunighet. Dess verkningar i form av t.ex. ungdomsvåld, missbruk och skilsmässor måste vi nu alla ta itu med. Straffen måste bli strängare vid brott. Folk måste få klart för sig var de moraliska gränserna går, anser den konservative.

Familjen - samhällets viktigaste byggsten

- Familjen ger oss grunden i våra liv. Om familjerna fungerar bra så fungerar också samhället bra. Dagens oro beror mycket på att familjesituationen är katastrofal i Sverige, säger vidare den konservative. Äktenskapet är först och främst till för barnen. Man måste

kräva av vuxna som skall skaffa barn att de också kan lova varandra evig trohet. Äktenskapet skall stärkas som samlevnadsform genom att det blir klart förmånligare att vara gift än att leva "sambo".

Traditioner - sammanhållning och trygghet

- Känner vi oss trygga i Sverige? Skulle vi kunna känna oss ännu tryggare? Hur skapar man sammanhållning i en stor grupp människor? Vad har vi för svenska traditioner, frågar sig den konservative.

Nationaldag skall vara en helgdag. Morgonsamling för alla på varje skola, bör vi ha. Svenska Flaggans Dag. Konungen, vår statschef, som står över alla uppsplitande politiska diskussioner. Bort med det socialdemokratiska klasskampstramset. Konsensus!

Detta är viktiga medel för den konservative.

Kulturarvet

- Hela den kommersiella nöjesindustrin sprider ett förslappat förhållningssätt. Meningslösa filmer, skräplitteratur, enformig musik och ytlig reklam förvänder smaken, först och främst hos ungdomen - vår framtid, framhåller den konservative.

Våra stamsånger i skolan! Inte *Jag vill ha en egen måne!* Den europeiska klassiska musikkulturskatten! Den klassiska litteraturen! Konsten! Allt detta måste bli obligatorisk medborgarbildning!

Nationen

- Vi svenskar är européer. Ett svenskt närmande till EU, t.ex. genom att införa euro som valuta, skulle dels förstärka vår svenska egenart, dels få oss att förstå vårt släktskap med övriga Europa. Vår nation skall och behöver vi inte släppa - med allt vad den innebär av kultur och traditioner.

Men det finns också konservativa som är nationalisterna och som vill slå vakt om nationalstaten som största landområde för politisk styrning.

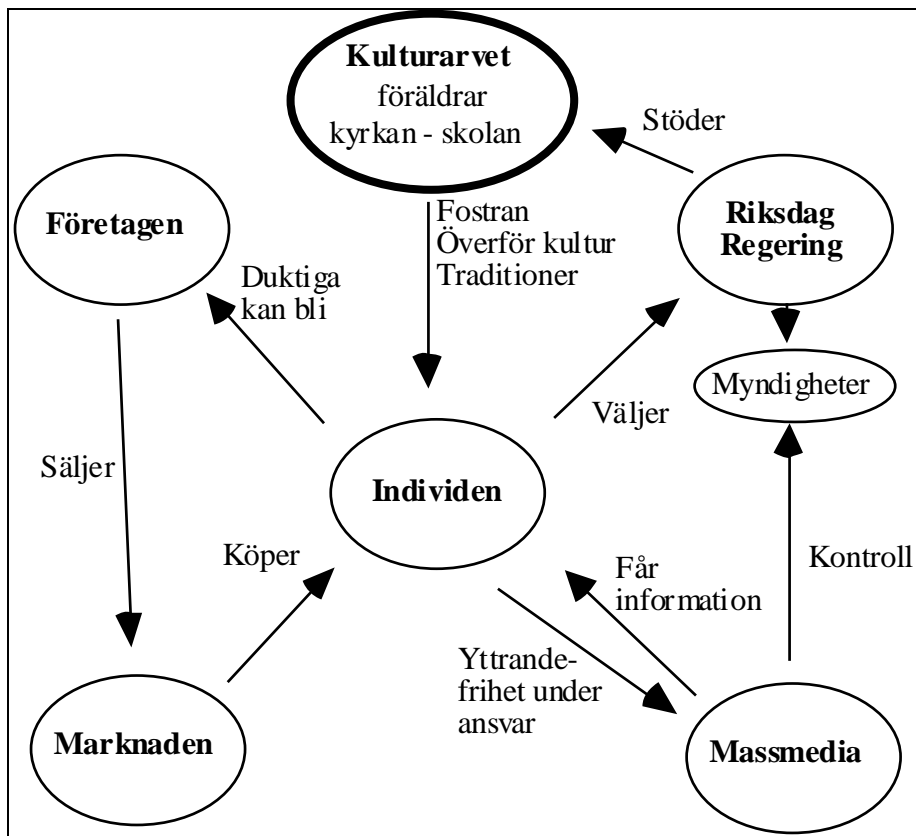
De konservativas samhällsideal

Figuren nedan är en förenklad beskrivning av hur en konservativ vill ha samhället. Det goda samhället kan fortleva:

- om föräldrarna, kyrkan och skolan får stöd i att föra kulturarvet vidare
- om folk kan köpa på marknaden vad företagen i konkurrens med varandra säljer
- om duktiga personer kan bli företagare
- om ett upplyst folk kan välja politiker till riksdagen/regeringen

- om folk under ansvar kan yttra sig i massmedia
- om folk får tillförlitlig information av massmedia

Den kristna etiken skall vara grunden i individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Föräldrarna har i familjen här sin viktigaste uppgift. Men även kyrkan och skolan har viktiga funktioner att fylla. Utan sådan fostran kan inte individen göra bra val på marknaden, när det gäller information från massmedia och i den politiska demokratin.

Sammanfattning av konservatismen

För att en människa skall kunna räkna sig som konservativ skall han eller hon tänka i enlighet med de flesta av följande punkter:

- människan är inte fullkomlig, kanske kan hon heller inte bli bättre än vad hon är
- samhället (det som överlevt och finns kvar) har långsamt växt fram genom historien, så

som det ser ut idag är ett resultat av tidigare generationers visdom

- religionen är samhällets moraliska grundval
- klokhet och erfarenhet finns inte hos alla människor i samma grad, de som är klokare måste få större inflytande i samhället
- det finns plikter som vi människor har gentemot varandra och gentemot samhället

3. SOCIALISMEN - ETT SYNSÄTT PÅ SAMHÄLLET

Socialismen är namnet på ett sätt att tänka som utvecklades i 1800-talets Europa. Ideologins klart viktigaste författare hette Karl Marx (1818-83).

Karl Marx

Tre viktiga grundtankar fanns i Marx tänkande som påverkat efterföljande socialister och som skiljer honom från liberaler och konservativa:

- ett samhälles historiska utveckling (t.ex. Sveriges förändring från ett jordbrukarsamhälle till en industrination) sker som ett resultat av konflikter, klasskamp, mellan olika grupper i samhället som har olika intressen
- det sätt som man i ett samhälle producerar och fördelar varor bestämmer vilka politiska institutioner (t.ex. demokrati eller diktatur) och sociala förhållanden (t.ex. familjestruktur, åldersvård) som kan finnas i landet
- olika samhällstyper (t.ex. feodalsamhälle och kapitalistiskt samhälle) är historiskt övergående och kan alltså inte finnas till hur länge som helst (ända tills ett klasslöst samhälle skapas, då slutar den historiska utvecklingen)

De två första punkterna är det många människor som instämmer i. Den sista är betydligt mer omtvistad. Att den privatägda internationella marknadsekonomin har en begränsad levnadsålder och skall komma att ersättas av en annan samhällstyp, är en tanke som knappast någon längre tar på allvar. Den har varit en av de officiella argumenten för Sovjetunionens existens. Men efter Sovjets sammanbrott och Berlinmurens fall, har många kommunister sagt sig inte längre tro på en sådan utveckling.

Karl Marx hade en god vän som hette Friedrich Engels som han skrev "Det kommunistiska manifestet" tillsammans med. Följande citat är hämtat från Engels förord till tredje upplagan (1883):

"... att i överensstämmelse därmed hela historien varit en historia om klasstrider, strider

mellan utplundrade, behärskade och behärskade klasser under olika stadier av den samhälliga utvecklingen; men att denna kamp nu kommit i ett stadium, att den utplundrade och förtryckta klassen (proletariatet) icke längre kan befria sig från den utplundrande och förtryckande klassen utan att hela samhället för alltid befrias från utplundring, förtryck och klasstrider - denna tanke tillhör endast och uteslutande Marx."

I sitt viktigaste arbete, *Das Kapital*, analyserar Karl Marx kapitalismen, dvs. det samhällssystem där privatpersoner som sin förmögenhet äger produktionsanläggningar (t.ex. fabriker) där det som tillverkas säljs med vinst. Han kommer fram till att kapitalisten genom att betala för låga löner dels tar för mycket av produktionsresultatet för egen räkning, dels förr eller senare kommer att få problem med att få sålt det som produceras i företaget. Orsaken till detta skulle vara att det inte finns tillräckligt med pengar ute hos folk i allmänhet. Genom att kapitalisterna alltså själva sitter med en del av de pengar som andra skulle köpt deras tillverkade varor för, kommer hela samhället, ja hela världsekonomin in i en lågkonjunktur. Till slut blir ett krig enda sättet att få fart på alltsammans igen då ju t.ex. broar, hus och fabriker förstörs. Folk får det sämre och blir lättare att anställa, de jobbar bättre och accepterar lägre lön. Kapitalisterna som inte blivit ruinerade av kriget kan återigen tjäna pengar.

Varför uppstod socialismen?

Socialister är konfliktteoretiker, dvs. de anser att samhällets politiska strider beror på skilda intressen hos de inblandade. *Konfliktteoretikern* säger att socialismens idéer var en reaktion mot de vidriga förhållanden som industrialiseringen skapade för arbetarna. Enligt detta synsätt var det först och främst arbetare under industrialismens barndom som började tänka socialistiskt. *Konsensussteoretiker* skulle kanske säga att eftersom socialismens viktigaste författare inte var arbetarsöner, kan man se socialismen som en verklighets-

frånvänd lära utan kontakt med det verkliga livet. En historiskt felaktig idé helt enkelt.

Socialismen idag

Socialister anser de att politik huvudsakligen är en strid mellan de grupper av människor som är företagare eller vävlönade tjänstemän å ena sidan och arbetare och lägre tjänstemän å andra sidan. Striden handlar om fördelningen av det som produceras i samhället. I varje land sitter mäktiga män på viktiga poster och innehar därmed en privilegierad ställning. För att kunna behålla sina privilegier har de makt, först och främst ekonomisk makt, att gynna författare, forskare och journalister med de för dem själva rätta åsikterna. Dessa åsikter sprids sedan i tidningar, tidskrifter och böcker ut till folk i allmänhet som ingenting har att sätta emot. Till slut blir åsikterna etablerad sanning. Politiker tror på dem, väljarna tror på dem och politiken riktar så in sig för att bevara de mäktigas privilegier. Man skär ner på kommunernas och statens bidrag som skulle gå till de som inte har det så gott ställt. Man får folk att tro att de levt över sina tillgångar och att man måste dra in på svängremmen.

Arv och miljö

Individernas olikhet uppstår, enligt socialister, i huvudsak genom *det sociala arvet*. Man ärver på sätt och vis sina föräldrars livssyn, ambitioner och föreställningar. Är man exempelvis uppvuxen i ett hem där det finns studietraditioner, vad är naturligare än att man då följer dessa? Arbetarnas barn är inte mindre begåvade än tjänstemännens. Socialister menar att det sker en snedrekrytering till universitet och högskolor. Det finns en betydande begåvningsreserv hos befolkningen som inte utnyttjas. Barn som kommer från hem utan studietraditioner pressar sig inte till höga betyg. På så sätt hamnar de inte i lika stor utsträckning i eftergymnasiala utbildningar. Detta är enligt socialisterna ett slags begåvningslöseri.

Egoismen

Egoismen, som liberaler och konservativa tycks förutsätta, finns inte hos människan som

en följd av hennes genetiska arv. Individens blir egoistisk i ett hårt konkurrenssamhälle.

- Ta tio rättor och stäng in dem i en kvadratmeterstor bur. I mitten av buren finns ett matställe där mat serveras sakta och kontinuerligt. Maten räcker inte för att hålla alla rättor vid liv på lite längre sikt. Rättorna kommer snart att hänsynslöst konkurrera med varandra om den knappa mängd mat som serveras. De svagaste dör så småningom. De blir snart uppätta av de starkare rättorna. Efter en tid finns det en balans mellan antalet rättor och den mat som serveras. Rättorna kan nu leva tillsammans på ett mera fredligt sätt. Så fungerar även människan i ett konkurrenssamhälle, säger socialisten.

I det mänskliga samhället så gäller det att tillförsäkra alla de nödvändigaste behoven innan man låter någon ägna sig åt lyxkonsumtion. Individerna blir solidariska i ett sådant fredligt och bra samhälle. Egoismen är alltså beroende av den sociala miljön. Därför är det viktigt för en socialist att begränsa människornas inbördes konkurrens.

Orättvist klassamhälle

Rättvisa är när alla får lika chanser. Vi lever i ett Sverige där inkomstskillnaderna kanske inte är så stora men där livskvaliteten skiftar oerhört. De som har kortast utbildning och lägst lön har också sämst arbetsmiljö, tråkigast jobb samt kortast medellivslängd. Vad beror detta på? Det beror inte på olika medfödd begåvning, utan på ett hårt och rättkallt klassamhälle. Delar man in människorna i grupper, som man kan kalla klasser eller socialgrupper eller något annat, så ser man, enligt socialisterna, att systemet är orättvist.

Den grundläggande makten

- Vem beslutar om de viktiga investeringarna i samhället - var de skall göras, hur de skall se ut och när de skall göras? Vi har glesbygd och tätort. Först har någon bestämt att en arbetsplats skall byggas (där denne kan tjäna mest pengar) - sedan får folk flytta dit.

- Hur gick det till när räntan höjdes i Sverige så att det t.o.m. blev lönande att låna utomlands och spara beloppet i svensk bank? Vem

tar beslut om ett valutautflöde? Är det frivilligt att skaffa sig aktier och därmed inflytande i näringslivet? Kan det verkligen behövas 1000 B-aktier för att få en enda röst, vilket man har om man äger en A-aktie? Är detta demokratiskt? Hur var det i kommunfullmäktige före 1920? Vad sa de konservativa om den allmänna rösträtten då, frågar socialisten.

"Ekonomisk demokrati"

- Vi har politisk demokrati i Sverige, säger socialisten. Men vi måste också få ekonomisk demokrati, nu eller på lite längre sikt. Detta var argumentet som förde fram löntagarfonderna under 70-talet som politiskt förslag och som riksdagen röstade om. Men det fanns då - liksom nu - socialister som tyckte att löntagarfonder var onödiga och t.o.m. dåliga.

Revolution eller reformer

Det har funnits många olika slag av socialister. I Sverige har en viktig skillnad märkts mellan socialdemokrater (reformister) och kommunister (revolutionärer). Alla kommunister har dock inte kallat sig revolutionärer.

Reformisterna har ansett att ett kapitalistiskt samhälle gradvis går att förändra så att de många människorna kan leva ett drägligare liv. Genom lagstiftning kan ett demokratiskt samhälle skydda de svaga och ge dem frihet till ett bättre liv.

Revolutionärerna har ansett att det kapitalistiska samhället är ett system där de rika i allt för stor utsträckning utnyttjar folkflertalet för egen vinnings skull. De utnyttjade skulle tjäna på att göra sig av med denna parasitära överklass. Vinsten skulle bli ett solidariskt samhälle utan förödande konkurrens och med högre livskvalitet för de många, vanliga människorna. En sådan situation går inte att skapa med hjälp av ett successivt lagstiftande. Revo-

lution innebär en snabbare förändring av makten i samhället. Och det måste gå fort, annars fungerar det inte.

Frihet till genom lagstiftning

Sveriges politiska historia under 1900-talet är enligt socialister i stort sett historien om sociala reformer. Här är några exempel på sociala reformer (men tar de verkligen slut 1978?).

1912	Lag om arbetsskydd
1919	48 timmars arbetsvecka
1931	Statligt stöd till sjukassorna
1934	Lagen om arbetslöshetsförsäkring
1935	Lag om folkpension
1938	Två veckors lagstadgad semester
1951	Beslut om tre veckors semester
1955	Allmän sjukförsäkring
1957	Beslut om 45 timmars arbetsvecka
1963	Beslut om fyra veckors semester
1966	Beslut om 42,5 timmars arbetsvecka
1970	Beslut om 40 timmars arbetsvecka
1973	Lag om anställningsskydd
1976	Lag om medbestämmande i arbetslivet
1978	Fem veckors semester
1978	Arbetsmiljölöslag

- Visst kan man säga att dessa lagar inskränker friheten för ett litet fåtal exploatörer till förmån för den stora massans mycket större frihet, hävdar socialisten.

Frihet från oreglade marknadskrafter

- På marknaden konkurrerar människorna med varandra i en slags tävlan. Men vem vill ständigt bli utsatt för en knivskarp konkurrens? Inte företagen. Inte eleverna i den svenska gymnasieskolan. Inte löntagarna och inte bönderna. Människan vill ha frihet från konkurrens och trivs bättre om hon slipper tävla om allt möjligt, hävdar socialisten.

På arbetsmarknaden organiserar sig löntagarna i fackföreningar för att minska konkurrensen mellan sig. I den politiska demokratin organiserar sig människorna i partier för att minska idékonkurrensen.

